

Станіслав Ткачук, кандидат педагогічних наук, доцент,

декан технологічно-педагогічного факультету

Уманського державного педагогічного університету

імені Павла Тичини

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ “ТЕХНОЛОГІЇ” ДО МАЙБУТНЬОЇ ХУДОЖНЬО- ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються передумови художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання та її реалізацію в системі загальноосвітньої школи.

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні процеси викликали необхідність переходу вищої школи до підготовки майбутніх спеціалістів, яка передбачає, підвищення рівня їх професіоналізму, компетентності, професійної культури.

Зокрема, в державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття) наголошено, що вища освіта повинна забезпечувати фундаментальну наукову, загальнокультурну, практичну підготовку фахівців, творчий потенціал яких має спрямовуватися на всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства. Тому підготовка кадрів відповідно до сучасних вимог суспільства, з урахуванням зростання обсягів науково-технічної інформації, повинна включати: оволодіння методами самостійного пошуку, аналізу і синтезу процесів та явищ, корекції професійної діяльності. За останні роки в Україні здійснено значну роботу в системі народної освіти стосовно розширення та вдосконалення змісту, форм і методів роботи шкіл та позашкільних навчально-виховних закладів із пропаганди й відродження народного мистецтва у процесі трудового навчання і виховання школярів.

Аналіз останніх досліджень. Співвідношенню художнього і трудового виховання в шкільній системі, взаємодії цих двох особистісних засад надавали увагу: О.Т. Шумілін, С.Т. Шацький, А.В. Бакушинський, Л.С. Виготський, А.С. Марченко, В.О. Сухомлинський та ін.

Про могутній психолого-педагогічний вплив і виховний потенціал народних художніх ремесел, їхній традиційно-просвітницький та культурологічний вплив на особистість свідчать кандидатські дисертації Т. Мацейків (народні традиції трудового виховання підростаючого покоління), Л. Калуської (народні ремесла як засіб морально-трудового виховання), Г. Мельник (формування ба-

зових професійних якостей старшокласників у художньо-трудовій діяльності), Л. Оршанського (трудове виховання засобами декоративно-ужиткового мистецтва), В. Радкевич (науково-педагогічне забезпечення професійного навчання майбутніх робітників і майстрів народних художніх ремесел), Л. Савки (методика навчання майбутніх учителів обслуговуючої праці народній вишивці) та ін.

Процес формування теоретичного рівня конструктивної діяльності майбутніх учителів, формування конструктивних умінь і умінь реконструювати знання представлені в дослідженнях Л.В. Комаровського, Р.А. Смирнов, Г.А. Злобіна та ін.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, досліджень вчених допомагає узагальнити, що систематичні заняття різними видами декоративно-ужиткового мистецтва сприяють психологічній та практичній готовності молоді до вибору професії, озброюють їх знаннями, і розвивають спеціальні вміння та навички, сприяють процесу активного формування базових професійних якостей, стимулюють творчий пошук у виконанні трудових завдань, що незабаром становитиме міцне підґрунтя для відродження й подальшого розвитку національної культури.

Виклад основного матеріалу. Зростання в останні роки прагнення суспільства до відродження національних духовно-матеріальних цінностей ставить перед педагогічною наукою завдання розробки змісту, засобів, методів, організаційних форм навчання студентів народному декоративно-ужитковому мистецтву. Однак наведений перелік досліджень показує, що, незважаючи на значну кількість досліджень з проблем університетської підготовки майбутнього вчителя, формуванню його готовності до навчання учнів народних ремесел в основній школі не надавалося належної уваги.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ “ТЕХНОЛОГІЇ” ДО МАЙБУТНЬОЇ ХУДОЖНЬО- ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Між теорією і практикою формування професійної готовності майбутніх учителів до реалізації змісту декоративно-ужиткового мистецтва в основній школі виникли суттєві суперечності. Адже учні середнього підліткового віку відзначаються потребою у розвитку конструктивного мислення й умінь, художньо-конструктивних дій у процесі предметно-перетворювальної діяльності. Натомість майбутні молоді вчителі не завжди готові задовольнити вікові потреби учнів в художньо-трудої діяльності.

Суперечності між університетською підготовкою майбутніх учителів та емпіричним досвідом основної школи стосуються всієї сукупності дидактичних умов: змісту, організаційних форм, методики, предметно-розвивального середовища, мотиваційно-процесуального забезпечення. У практиці роботи основної школи вже реалізуються варіативні програми з освітнього напрямку “Технології” у технічних і обслуговуючих видах праці, профільному навчанні, позакласній творчій діяльності школярів.

Проте університетською підготовкою інколи не передбачені навіть спецкурси чи факультативи з варіативних програм для різних типів шкіл. Зміст художніх ремесел вимагає нових організаційних форм конструктивної діяльності, роботи з невеликими творчими групами, які б забезпечили ситуацію вільного самовираження, самореалізації творчого потенціалу особистості, сприятливі педагогічні умови для діалогу між учасниками художньо-трудої діяльності. Однак й досі підготовка майбутніх учителів здійснюється, здебільшого, з орієнтуванням на фронтальну роботу з класом, без впровадження інших організаційних форм художньо-трудої діяльності.

Реформування системи освіти, її концептуальних, структурних, організаційних основ у контексті соціально-економічних перетворень, які відбуваються в Україні, не мислиться без виховання і розвитку творчої особистості, її загальної та естетичної культури.

Для міжпоколінної трансформації культури необхідне, передусім, багатогранне образне мислення, яке сприяє випереджувальній моралізації та естетизації людини в безперервній системі навчання і виховання. Нами проаналізовані теоретичні джерела, пов’язані з формуванням творчої особистості учня і вчителя.

Необхідною якістю майбутнього вчителя трудового навчання є здатність до організації колективно-розподільної форми навчальної діяльності. Для організації занять з художніх ремесел з невеликими творчими групами майбутній учитель повинен оволодіти низкою спеціальних педагогі-

чних засобів: знаннями і вміннями, необхідними для спеціальності вчителя трудового навчання.

На нашу думку, розробки О.К. Дусавицького, є логічним продовженням психологічних досліджень стосовно проблеми розвитку навчання і виховання, з урахуванням органічного взаємозв’язку особистості і середовища. Ми розглядаємо ці підходи в контексті з проблемою формування готовності майбутніх учителів до навчання учнів художніх ремесел в основній школі і підкреслюємо важливість психологічних засад для інтеграції змісту художніх ремесел у системі університетської підготовки.

Другий важливий аспект, проаналізованої нами психолого-педагогічної літератури, торкається проблеми професійної готовності до праці. Формування готовності до навчально-трудої діяльності вивчали М.І. Дяченко, Л.А. Кандилович, М.В. Козак, В.О. Моляко, Є.О. Клімов, Є.О. Фарапонова.

За Є.О. Фарапоновою, психологічну готовність до праці складають особистісний та операційний компоненти. Особистісним компонентом є система відношень, інтересів, мотивів, установок до праці, звичка працювати, професійно значущі якості, особливості емоційної і вольової сфер духовного життя особистості.

Формування професійної готовності майбутніх учителів до занять з народних художніх ремесел ми розглядаємо як стабільну якість у широкому часовому діапазоні.

Отже, як засвідчує аналіз, у психолого-педагогічній літературі відображені концептуальні засади щодо реалізації змісту особистісно орієнтованої моделі середньої освіти, до формування особистості не тільки освіченої, а й культурної. Домінуючого значення набуває розвивальний компонент триєдиної загальноосвітньої мети (навчання, розвиток, виховання). Головною метою стає самовираження, повне розкриття потенційних можливостей, здібностей людської особистості.

Педагогічні навчальні заклади повинні забезпечити професійну готовність не тільки до навчання загальноосвітніх предметів, а й дисциплін художнього циклу, трудового навчання. Випускники педагогічних ВНЗ повинні бути освіченими і культурними, здатними до конструктивних дій у нових соціальних обставинах функціонування основної школи.

Вивчаючи емпіричний досвід підготовки майбутніх учителів до навчання учнів середніх класів художніх ремесел, ми намагалися з’ясувати:

- 1) який зміст художніх ремесел закладено в діючих програмах для основної школи;
- 2) який рівень підготовки майбутніх учителів

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ “ТЕХНОЛОГІЇ” ДО МАЙБУТНЬОЇ ХУДОЖНЬО- ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

до реалізації цього змісту передбачають навчальні плани та програми педагогічних вузів;

3) як в реальному педагогічному процесі вузу готується вчитель до реалізації курсу “Декоративно-ужиткового мистецтва”;

4) наявність позитивних і негативних моментів у реалізації шкільної програми з “Декоративно-ужиткового мистецтва” в підготовці майбутнього вчителя до викладання цього курсу.

На нашу думку, необхідно конкретизувати види і різноманітність творчості, оскільки вони є важливим компонентом художньої праці.

Проектно-технологічний підхід до реалізації змісту художніх ремесел в умовах загальноосвітньої школи сприятиме не тільки задоволенню суспільних потреб, а й ефективній розробці особистісно орієнтованої моделі середньої освіти, формуванню повноцінної особистості, здатної до конструктивного перетворення довкілля на засадах гармонійного співвідношення краси і доцільності.

Стан шкільної практики формування позитивного ставлення учнів до художньої праці суттєво відрізняється у різні періоди розвитку школи. У змісті навчання велика увага приділяється ознайомленню учнів із технічною і сільськогосподарською працею. Значна роль належала суспільно корисній праці з перетворення довкілля. Спрямованість на художню працю була відсутня.

Аналіз педагогічної літератури і емпіричного досвіду роботи педагогічних навчальних закладів показує, що проблема формування професійної готовності майбутніх учителів до навчання учнів художніх ремесел розв’язується безсистемно, без врахування принципів наступності і вікової доцільності змісту трудової діяльності на різних рівнях безперервної освіти. Виявлено невідповідність змісту декоративно-ужиткового мистецтва у школі і в педагогічних навчальних закладах.

Між укладачами програм і авторами підручників також спостерігається розбіжність у поглядах на зміст трудового навчання і художніх ремесел в основній школі.

Як показує аналіз, у навчальних програмах останніх років визначено такі завдання предмету “Декоративно-ужиткове мистецтво”:

- формування вміння цілеспрямовано спостерігати навколишнє предметне середовище (порівнювати, зіставляти, розкривати схожість, відмінність предметів і явищ); виділяти головне і залежне в художньому образі, розуміти залежність елементів зображення, конструкції, зв’язаних між собою композиційною логікою (узгодженість площин і зображуваних елементів, узгодженість форми, функції і декору), симетричність,

асиметричність, контрастність, ритмічність, пропорційність, статичність, динамічність, відповідність кольорового вирішення;

- розвиток різних видів пам’яті (зорової, логічно-сислової тощо), уявлення, фантазії; формування оригінальності мислення, здатності аналізувати і синтезувати в художньому образі реальні предмети і явища;

- систематичне й цілеспрямоване формування навичок композиції – уміння планувати в думці (що, як і в якій послідовності буде відображено в майбутній композиції);

- формування трудових умінь, основ трудової культури;

- уміння підбирати матеріали та інструменти, необхідні для художнього образу під час виконання творчих завдань;

- ознайомлення учнів з різними матеріалами, їх властивостями і особливостями художньо-образної мови;

- формування практичних навичок роботи з різними матеріалами та інструментами.

Проведений вище аналіз показує, що майбутній учитель повинен бути готовим до реалізації такого змісту курсу “Декоративно-ужиткове мистецтво”, хоч йому не просто виконати вищевказані завдання – відсутні відповідні підручники, посібники з художніх ремесел, недостатній рівень підготовки до викладання цього курсу одержують майбутні вчителі у ВНЗ.

Важливо з метою усунення суперечності між університетською підготовкою і шкільною практикою навчання учнів художніх ремесел розробити педагогічні умови, які були б аналогічними як для студентів, так і для учнів.

Формування професійної готовності майбутніх учителів до реалізації змісту художньої праці передбачає організацію педагогічного процесу, теоретичною основою якого є сукупність дидактичних умов, що дають змогу здійснювати педагогічно доцільний взаємозв’язок між змістом, методами, формами художньої праці і рівнем готовності студентів до навчання учнів праці. Визначаючи дидактичні умови, ми виходили з того, що готовність майбутніх учителів до навчання учнів народних художніх ремесел є складною інтегрованою якістю, багатоаспектною за способами формування і багатомірною за своїми проявами. Із можливого переліку дидактичних умов, сприятливих для формування досліджуваної якості, з метою побудови експериментального навчання ми виділили такі:

- відбір і систематизація навчального матеріалу, адекватного цілям експерименту;

- створення художньо-розвивального предмет-

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ “ТЕХНОЛОГІЇ” ДО МАЙБУТНЬОЇ ХУДОЖНЬО- ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

ного середовища для повноцінної організації художньо-трудової діяльності студентів;

- мотиваційно-процесуальне забезпечення всіх етапів трудового процесу.

Виділення даної сукупності умов зумовлене тією роллю, яка належить змісту і його методичному забезпеченні в організації педагогічного впливу на будь-яку якість особистості, яка формується.

Орієнтовні вимоги щодо засвоєння змісту курсу студентами: усвідомлення значущості художньо-трудового принципу предметно-перетворювальної діяльності і розвитку культури; оволодіння основними закономірностями формоутворення виробів з різних матеріалів; цілісного сприймання об'єктів праці; уміння аналізувати форми виробів; сформоване уявлення про основи художнього проектування як специфічний вид діяльності; володіння практичними навичками розробки проектних зразків виробів; виконання їх графічними засобами та ін.

На нашу думку, лише на основі комплексного підходу до організації предметно-просторового середовища можна створити оптимальні умови для занять студентів з народних художніх ремесел.

Дослідження проблеми професійної готовності до художніх ремесел у майбутніх учителів основної школи уможливило з'ясувати ряд чинників, які забезпечують ефективний вплив на цілеспрямоване формування досліджуваної якості. Виявлені потенційні можливості розвитку конструктивно-художнього мислення, конструктивно-художніх дій студентів у спеціально створених для цього дидактичних умовах. Другим суттєвим чинником виявилася готовність викладачів педагогічних навчальних закладів до художніх ремесел. Більшість із них володіють методикою архітектонічних видів творчості. І навпаки, у ряді навчальних закладів працюють професійні художники, які не повною мірою володіють специфікою викладання трудового навчання, оскільки зміст технічної праці і образотворчого мистецтва має суттєві розбіжності. І лише незначна частина викладачів, які знайомі з мистецтвознавством, архітектурою, декоративно-ужитковим мистецтвом, дизайном, а також з віковими особливостями школярів, для яких готується вчитель, можуть повністю реалізувати зміст народних художніх ремесел як інтегрованого курсу з компонентами трудового навчання.

Третім чинником, який потребував експериментальної перевірки, була організація роботи зі студентами, форми реалізації змісту. Лекційні заняття, фронтальна форма практичних занять, позбавляла студентів можливості для спілкування,

обміну досвідом, прийняття власних конструктивних рішень.

Варто відзначити, що сучасний стан освіти у вищих навчальних закладах не забезпечує необхідного розв'язання завдань щодо підвищення професійно-педагогічного рівня майбутніх учителів до навчання художніх ремесел у тій формі і зміні, які існують в даний час. Тому необхідно шукати нові шляхи і засоби, які сприяють підготовці не просто кваліфікованих учителів, а спеціалістів, готових до творчої діяльності.

Висновки. Аналіз цієї проблеми та результати дослідження дають підставу зробити висновки, які, на нашу думку, мають певне позитивне значення для теоретичної і практичної підготовки майбутніх учителів.

1. Проблема професійної готовності вчителів основної школи до навчання художніх ремесел повинна розглядатися в психолого-педагогічному і мистецтвознавчому аспектах творчості, тобто мати своїм підґрунтям полінауковий підхід. Аналогічні теоретичні дослідження необхідно розглядати як цілісну систему ієрархізованих процесів з конкретизацією та на технологічному рівні.

2. Професійна готовність до надання художніх ремесел – складна багатоаспектна проблема, основними компонентами якої є конструктивне мислення і сенсорна культура особистості (креативність).

3. Значущими ознаками і процесуальними характеристиками професійної готовності до навчання художніх ремесел є: гуманістична педагогічна рефлексія; різні форми дивергентного, варіативного мислення; різні форми синтезу на рівні уяви; спеціальні педагогічні якості; ознаки швидкості і точності адаптації поведінки в нових умовах діяльності; ознаки емоційно-позитивного ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва; врахування мікрорічкових періодів розвитку; сукупність комунікативних умінь.

4. Професійна готовність до навчання художніх ремесел є системотвірним компонентом загальної професійної готовності вчителів, що виявляється в умовах виникнення нових педагогічних ситуацій і спрямовується на предметно-перетворювальну, конструктивно-художню діяльність.

Теоретична модель професійної готовності майбутніх учителів до навчання художніх ремесел включає одночасно об'єктивні і суб'єктивні фактори.

До об'єктивних (процесуальних) належать: чинник стимулювання або рекламування художнього проекту у вигляді художніх зразків. Суб'єктивними факторами готовності до навчання художніх ремесел були: емпатія; швидкість і точність адап-

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

тації до нових умов праці і вибір мотивів діяльності; фактор педагогічних здібностей

5. Теоретичною основою науково обгрунтованої організації процесу формування досліджуваної якості є сукупність дидактичних умов: відбір і систематизація навчального матеріалу, створення художньо-розвивального середовища, мотиваційно-процесуальне забезпечення всіх етапів трудового процесу.

Виділені педагогічні умови взаємодоповнюють одна одну, що дає можливість цілеспрямовано і різнобічно впливати на формування у майбутніх учителів професійної готовності до навчання художніх ремесел в основній школі.

1. Айзенк Г.Ю. Проверь в свои способности. – М.: Педагогика, 1992. – 73 с.

2. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса. Методические основы – М. „Просвещение, 1982. – 122 с.

3. Букалов А.В., Бойко А.Г. Соционика: Тай-

на человеческих отношений и биоэнергетика. – К.: Ред. газеты “Соборна Украина”, РАПО Укрвузполиграфия, 1992. – С. 42.

4. Бурлачу к Л.Ф. Психодиагностика личности. – К.: Здоровье, 1989. – 163 с.

5. Вагилевич Й. Гуцулы, карпатские горцы // Сын отечества. – 1842. Кн. 3. – С. 3 – 31.

6. Волков И. П. Много ли в школе талантов. – М.: Знание, 1989. – 79 с.

7. Волков И. П. Приобщение школьников к творчеству. Из опыта работы. – М.: Просвещение, 1982. – 144 с.

8. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Под ред. В. В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.

9. Кузьменко Т.К. Методична розробка теми: “Кольорознавство” за програмою “Основи дизайну”. – К.: Освіта, 1990. – 18 с.

10. Макаренко А. С. Докладная записка об организации свободной мастерской // Пед. соч.: в 8 т. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 1. – С. 68 – 69.

Майя Кадемія, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Розглянуто умови ефективного використання засобів інформаційних технологій, їхнього впливу на зміст діяльності викладача та студента. Визначено, що використання інформаційних технологій у навчальному процесі може бути лише за умови їхнього системного використання.

Постановка проблеми. Нині в Україні здійснюються широкомасштабні заходи щодо входження системи національної освіти в Болонський процес. Відповідно до цього зростають вимоги до якості підготовки фахівців, які були б конкурентоспроможними на ринку праці, а якість їхньої підготовки відповідала б європейським стандартам.

Удосконалення системи підготовки фахівців, у тому числі педагогічних працівників, неможливе без визначення дидактичних умов, що необхідні для здійснення їхньої якісної підготовки: змісту, засобів, методів навчання, діагностики якості й оцінки результатів навчання. Як наголошує С.У. Гончаренко, “Дидактика науково обгрунтовує зміст освіти, вивчає закономірності, принципи і методи й організаційні форми навчання” [1, 88].

Актуальність проблеми. Виходячи з цього, актуальним є питання розробки визначення умов якісної організації навчального процесу, більш досконалої його організації, нових навчальних систем і технологій навчання.

Мета статті полягає у розгляді умов ефективного використання засобів інформаційних технологій, їхнього впливу на учасників і навчальний процес вищого навчального закладу.

Основними положеннями, що визначають планування та організацію навчального процесу, методику викладання дисциплін, виступають дидактичні принципи, які пов’язують цілі і зміст підготовки фахівців із закономірностями процесу навчання. Як відомо, принципи навчання – це головні положення, нормативні вимоги до організації та здійснення освітнього процесу [6, 75].